

VPRAŠANJE AVTENTIČNOSTI PRI OBNOVI STAVBNE DEDIŠČINE

Primer slamokrovstva

Izvorni znanstveni članek | 1. 01
Datum prejema: 14. 2. 2025

Izveček: Avtor v članku obravnava vprašanje avtentičnosti pri obnovi stavbne dediščine z uporabo rokodelskih znanj in veščin, osredotoča pa se na slamokrovstvo. Poudarja značilnosti te tradicionalne gradbene tehnologije ter njene spremembe, ki jih v konservatorski praksi preverjajo z vidika avtentičnosti. Preučuje, kako se novosti pri prekrivanju streh s slamo ocenjujejo s stališča konservatorske doktrine, dediščinskih teorij in sodobnih kritičnih študij dediščine.

Ključne besede: avtentičnost, obnova stavbne dediščine, tradicionalne gradbene tehnologije, slamokrovstvo

Abstract: The paper addresses the question of authenticity in the conservation of built heritage by means of traditional craftsmanship knowledge and skills, focusing on thatching. It highlights the characteristics of this traditional building technique and its transformations, which are, in conservation practice, subject to assessment from the perspective of authenticity. It examines how innovations in thatching technology are assessed from the perspective of conservation doctrine, heritage theories, and contemporary critical heritage studies.

Keywords: authenticity, conservation of built heritage, traditional building techniques, thatching

Uvod

Uporaba tradicionalnih gradbenih obrtnih znanj in tehnologij ter gradiv je v sodobnem konservatorstvu pogoj za ustrezno obnovo in ena od zahtev konservatorske doktrine. Za kakovostno obnovo in vzdrževanje stavbne dediščine so ključni izvajalci obnov, obrtniki, ki s svojimi veščinami in sposobnostjo prilagajanja spomeniškovarstvenim zahtevam po avtentičnosti ter sodobnih gradbenih, energetskih in požarnovarnostnih standardih zagotavljajo visoko kakovost izvedbe (Feilden 2003; Donkin 2004; Muñoz Viñas 2005; Stubbs 2009; Jones in Yarrow 2013; Štepec 2023).¹

Prispevek se na primeru tehnoloških novosti pri prekrivanju streh s slamo ukvarja z vprašanjem avtentičnosti v konservatorstvu. Izmuzljivi pojem avtentičnosti (Djabarouti 2024) obravnava z vidika doktrine konservatorske prakse, teorij kritičnih dediščinskih študijev ter postmoderne kritike. Vse naštetu zavrača pojmovanje avtentičnosti kot nečesa fiksnega ter poudarja relacijskost, procesualnost, interpretativnost, ki se tako v skupnosti kot stroki vzpostavljajo z dialogom.

Predstavlja različna pojmovanja avtentičnosti v odnosu do uporabe starih gradbenih tehnologij. Ta so posledica razlik med tem, kako avtentičnost razumejo konservator, ki izdaja zahteve za obnovo, rokodelc (slamokrovec), ki

izvaja dejansko obnovo, ter investitor, ki je naročnik obnove. Različna pojmovanja avtentičnosti pri spreminjanju slamokrovstva osvetljuje s pomočjo sodobnih teoretskih pristopov, zlasti dediščinskih diskurzov (Smith 2006) in njihovih nosilcev – institucionalnim varstvom, rokodelci-izvajalci ter naročniki in investitorji – pri čemer se kritično osredotočam na materialno avtentičnost.

V prispevku razmišljam tudi o lastnih konservatorskih izkušnjah pri obnovah slamnatih streh. V zadnjih petindvajsetih letih sem v vlogi konservatorja na novomeški območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije usmerjal, spremljal in nadzoroval več pokrivanj streh s slamo na objektih kulturne dediščine. Pri tem sem imel priložnost, da sem med aktivnimi slamokrovci etnografsko raziskoval njihovo dožemanje lastnega dela in vloge. Med nadziranjem njihovega dela na stavbni dediščini sem spremljal in beležil tudi vse posodobitve, ki so se v tem obdobju zgodile v slamokrovstvu.

Prispevek je sestavljen iz štirih delov. V prvem delu predstavljam slamokrovstvo kot pomembno rokodelsko tehniko pri ohranjanju stavbne dediščine in v ospredje postavljam njene tehnološke spremembe. V drugem delu s pomočjo različnih antropoloških in socioloških teorij predstavljam pojme dediščina, tradicija in avtentičnost. V tretjem delu s pomočjo vzporedne analize različnih pojmovanj avtentičnosti kritično pretresam materialistični pogled in avtorizirani diskurz do ohranjanja domnevno izvorne tehnologije. V zaključku razmišljam o svoji poziciji konservatorja in raziskovalca ter o tem, kako to vpliva na moje dožemanje avtentičnosti sprememb v tehniki pokrivanja s slamo.

¹ O tem govori tudi več mednarodnih dokumentov, sprejetih v okviru ICOMOSA in UNESCO, npr. Beneška listina (1964), Washingtonska listina o varstvu zgodovinskih mest (1984), Narska listina (1994), Listina o varovanju gradbenih obrti in tradicionalnih tehnik (1999), Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (2003) in Farska konvencija (2005).

* Dušan Štepec, mag. etnološkega konservatorstva, konservatorski svetnik, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, dusan.stepec@zvkd.si.

Slamokrovstvo na Slovenskem

Slamokrovstvo, eno od tradicionalnih rokodelskih znanj in veščin, se na Slovenskem največkrat izvaja pri obnovi stavbne dediščine. Različni obrtni in šolski priročniki ter učbeniki dokazujejo, da je v Evropi slamokrovstvo priznana krovna obrt že vsaj od druge polovice 19. stoletja. Gonenje pšenice in drugih žit, katerih slama sodi med najstarejše gradbene materiale za pokrivanje streh, je bilo vse do konca 19. stoletja dokumentirano na celotnem sedanjem slovenskem ozemlju (Makarovič 1978: 37–39).²

Slamokrovstvo, kot danes imenujemo dejavnost priprave slame za pokrivanje streh in samo pokrivanje, je bilo razširjeno skoraj po celotnem današnjem slovenskem ozemlju.³ Slamnata kritina se je s streh začela umikati v 18. stoletju, potem ko so v veljavo stopili prvi požarni redi. V 20. stoletju je veljala za zastarelo, značilno za domove socialno najnižjega sloja kmečkega prebivalstva, konec šestdesetih let 20. stoletja pa je slamokrovstvo skoraj v celoti zamrlo (Bogataj 2004).

Osnova za prekrivanje strehe s slamo je škopa, tj. navadno do 30 kilogramov težak povež več manjših, do 10 kilogramov težkih snopov poravnane, otepe ne ali ročno omlačene in očiščene ržene ali pšenične slame (Sketelj in Hazler 2004: 607). Za strehe namenjene požete žitne snope niso omlatili s strojem, temveč so jih otepali ali pa ročno omlatili s cepci (Šarf 1967: 61; Makarovič 1978: 52–53). Pri ročnem mlatenju so žitna stebela ostala nepoškodovana in dovolj čvrsta, da so jih lahko povezali v škope. Slamnate strehe so bile pogosto videti kot krpanke, na strehah so namreč popravljali le poškodovane oz. dotrajane dele kritine. V celoti se je streho prekrivalo le izjemoma, največkrat le ob gradnji novega objekta.

Danes slamokrovstvo zajema celoletno obrtno dejavnost za prekrivanje streh objektov; in sicer pridelavo, obdelavo in pripravo slame za kritino ter postopek kritja različnih stavb (Register nesnovne kulturne dediščine). Tehnika prekrivanja s slamo, ki so jo poučevali tudi na obrtnih šolah, se od srede 19. stoletja ni veliko spremenila. Pokrivanje s slamo je veljalo za precej enostavno opravilo, ki so ga posamezniki brez težav izvajali sami ali pa z medsebojno oz. sosedsko pomočjo (prim. Bogataj 1989: 195, 1999: 82–83).

2 Nekateri raziskovalci trdijo, da so znanje o uporabi slame za pokrivanje streh v alpski prostor prinesli Slovani (prim. Rohland 2015). V eksperimentalni arheologiji pa se domneva, da so bili objekti pokriti s slamo že v mlajši železni dobi, zato v nekaterih arheoloških muzejih na prostem vidimo rekonstrukcije stavb iz prazgodovinskih obdobj, ki so pokrite s slamo, npr. muzej na prostem v Schwarzenbachu v Avstriji (Celtovation 2018).

3 Na podlagi razširjenosti pomena besede *škopa* lahko sklepamo, da je bilo pokrivanje streh s slamo do 18. stoletja razširjeno praktično po celotnem slovenskem ozemlju, z izjemo Kočevskega Roga, Julijskih Alp, Kamniško-Savinjskih Alp, Pohorja in Obale (prim. Škofic, Horvat in Kanda-Jež 2018).

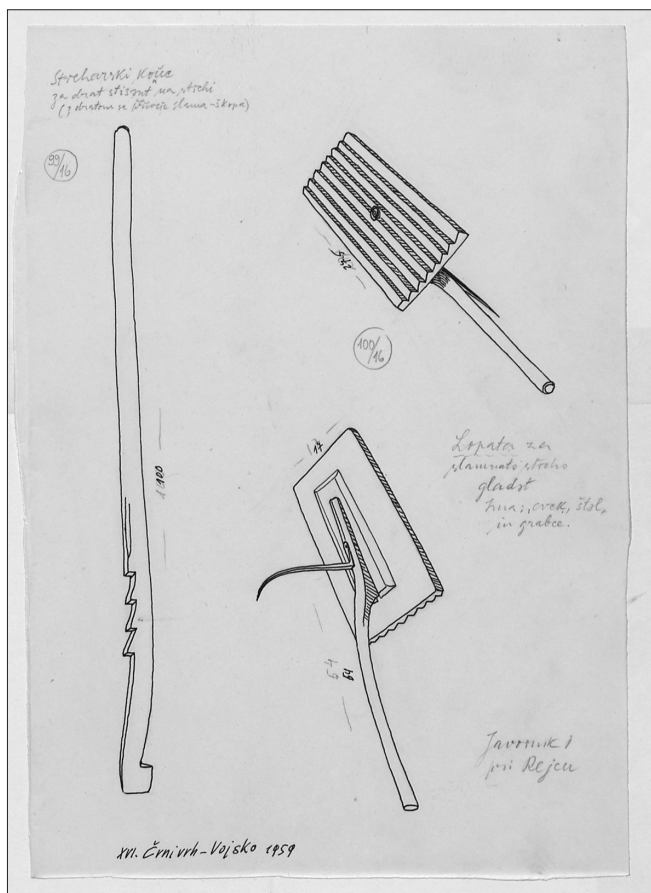
Slika 1: Krovcec Jože Skubic iz Prekope pri prekrivanju strehe skednja v Malencah pri Kostanjevici (foto: Fanči Šarf, Slovenski etnografski muzej, 1. 8. 1956).

Poznamo dva načina pokrivanja s slamo: s snopi, obrnjenimi navzdol (starejši način), ter s snopi, obrnjenimi navzgor (mlajši način). Starejši način, ki ga še danes uporabljajo v Nemčiji na Bavarskem (Bayerischer Rundfunk 2024), v Avstriji v zvezni deželi Spodnja Avstrija (Meinbezirk 2024) in na nekaterih območjih na Madžarskem (Eurevita 2022), se je pri nas najdlje ohranil v Prekmurju (Maučec 1967: 33).

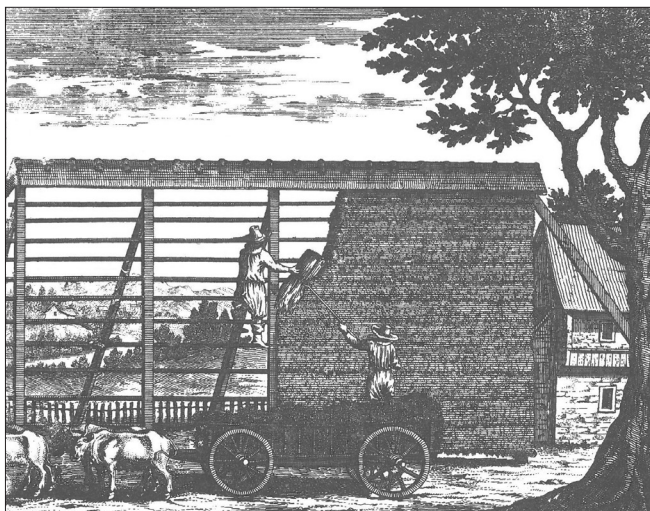
Slamokrovci so si pri delu pomagali s krovskim orodjem: leseno desko za poravnavanje slame, zakrivljenim rezilom (*fouvč*, *noras*), kratko lestvijo (*hlapec*) in ponekod s kolom za pritiskanje snopa ob strešno lato (*streharski kouc*).

Pokrivanje strehe se je začelo s pletenjem zaščitne slamnate kite (*vetrnice*), ki so jo pritrdili ob čelno stran strehe, nato pa je krovcec streho od kapi do slemena najprej na eni, nato pa še na drugi strani postopoma prekril, in sicer sekcijsko, v pasovih v širini do enega metra. Krovcec je slamo privezoval na letve, izdelane iz ročno klanih debelejših bukovih ali kostanjevih palic, za katere je poskrbel gospodar. Letve so bile od kapi pa vse do slemena pritrjene v razdalji približno 25 centimetrov. Prvotno so jih pritrjevali bodisi z lesenimi klini bodisi privezovali s srobotom, po drugi svetovni vojni so tako kline kot srobot zamenjali žebli.

Vrh strehe so prekrili dvojno. Pri slemenu je krovcec vrh slamnatega snopa prepognil čez sleme z ene in druge strani. Ob celotni dolžini slemena so bili prepognjeni snopi na vsaki strani slemena z zgornje strani posebej pritisnjeni še s slemenskimi latami (močnejše palice ali klane prekle iz bukovega ali kostanjevega lesa). Dodatni zaščiti slemenskega dela strehe je bilo namenjeno tudi pritrjevanje manjših snopov prečno na sleme; ti so imeli poleg funkcionalne tudi estetsko vrednost. Gre za star element, upodobljen že

Slika 2: Risba krovskega orodja (krovska deska in krovski kouc za stiskanje žice) z Javornika na Črnem Vrhu (avtorica risbe: Slavka Čufer, Slovenski etnografski muzej, 28. 8. 1959).

Slika 3: Valvasorjeva upodobitev kozolca s slamnato streho (*Die Ehre des Herzogthums Krain*, 1. Band, Laibach-Nurnberg 1689. Ponatis J. Krajec, Novo mesto, 1877).

na Valvasorjevi grafiki kozolca s slamnato streho v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689; glej sliko 3).

Zanimanje za pokrivanje streh s slamo je na Slovenskem ponovno oživelo z obnovami posameznih objektov v krajevnih muzejih na prostem v sedemdesetih in osemdesetih

letih prejšnjega stoletja (Koželj 1986, 1996).⁴ Strehe so pokrivali maloštevilni starejši krovcji, ki so bili večji tega dela in s katerimi so sodelovali konservatorji s takratnih regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine. Za starejšimi krovcji so slamokrovsko delo postopoma prevzemali mlajši poklicni slamokrovci (Kuhar 1993).

Slika 4: Tradicionalni način pokrivanja strehe s slamo na Livkovi zidnici na Homu (foto: Dušan Štepec, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, julij 2003).

Slika 5: Sodobni način prekrivanja strehe s slamo na Trški gori (foto: Dušan Štepec, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, 2024).

⁴ Do trenda oživljanja tradicionalnih gradbenih znanj in veščin v konservatorstvu je prišlo tudi drugod po Evropi, npr. v Skandinaviji (Almevik in Melin 2016; Jokilehto 1999: 305–307).

Pod vplivom izkušenj s prekrivanjem slamnatih streh v tujini, predvsem Avstriji in Nemčiji, so se po letu 2004 tudi v Sloveniji uveljavile nekatere novosti – predvsem uporaba novih orodij in pripomočkov ter nove vrste slame – trstike. Izkušnje iz Avstrije, Nemčije, Italije, Švice in drugod so pokazale, da so na trgu preživeli tisti slamokrovci, ki so svoj način dela posodobili (SRF 2020; SWR 2023; Klausenbauernhof 2024).

Z uporabo žice namesto vrbovih šib za privezovanje snopov na late so slamokrovci svoje delo lažje in hitreje opravili. Pri novi tehniki so sprva uporabljali navadno žico, pozneje pa pocinkano. Najprej so žico vezali ročno, po letu 2000 pa si pri zategovanju žice pomagajo s posebnim pripomočkom – zavijalcem žice. Druga velika sprememba je bila uvedba 6–8-mm železnih palic, ki so nadomestile leskove in jesenove palice. Uporaba žice in rebrastih železnih palic se je v drugi polovici devetdesetih let 20. stoletja razširila skoraj med vsemi takrat in danes aktivnimi slamokrovci.

Opozoriti moram še na spremenjeno kakovost žitne slame. S križanjem različnih žit za industrijsko pridelavo so vzgajili hibride s kratkimi, krhkimi in lomljivimi stebli. Zaradi slabše kakovosti slame iz hibridnih žitnih vrst in pogostih slabih letin v zadnjem obdobju slamokrovci kot novost uvajajo trstiko (SWR 2023; Klausenbauernhof 2024). Po vzoru iz tujine se je pokrivanje s trstiko v zadnjem desetletju začelo širiti v vzhodni Sloveniji.⁵ V zadnjih tridesetih letih se je obogatil tudi nabor delovnih pripomočkov.

Inovacije, ki so v manj kot pol stoletja spremenile način pokrivanja streh s slamo, povzročajo dilemo: ali so pri obnovi stavbne dediščine avtentične krovske tehnike pomembne ne glede na čas nastanka, ali pa so, ker so nastale v sodobnosti in ne v obdobju nastanka stavbe, nesprejemljive. O tej dilemi ob soočenju različnih pogledov na avtentičnost razmišljam v naslednjem poglavju.

O dediščini, tradiciji in avtentičnosti – pogledi raziskovalcev

Dediščina

Na prvi pogled je jasno, da dediščino razumemo kot podedovano premoženje in izročilo (Bogataj in Friedl 2004), vendar pa sodobnejše teorije opozarjajo, da koncept vključuje številne pomene, ki nastajajo s stalnimi procesi preoblikovanja, družbenega konstruiranja ter kolektivnega in individualnega razmišljanja; dediščina je torej kulturno in družbeno konstruirana (prim. Auclair in Fairclough 2015: 3; Muñoz Viñas 2020; Kolesnik in Rusanov 2020).

Takšno razumevanja se je razvilo postopoma. Že v razsvetljenstvu so se pojavili prvi koncepti varovanja, moderne

države pa so upravljanje dediščine povezale z gradnjo narodnih identitet (Harrison 2013: 43). Na začetku 20. stoletja se je v večini evropskih držav in držav Severne Amerike uveljavilo razumevanje dediščine kot dosledne politike njenega ohranjanja (prim. Muršič 2005; Kolesnik in Rusanov 2020: 3), k čemur so prispevali tudi rasni in evropocentrični diskurzi. Unesco in druge mednarodne ustanove so politiko varovanja dvignile na nadnacionalno raven in s tem utemeljile konceptualizacijo dediščine (Harrison 2013: 43). S temi spremembami je institucionalno strokovno znanje začelo prevladovati nad lokalnimi praksami (Harrison 2013).

Laurajeanne Smith (2006) je opozorila, da avtorizirani dediščinski diskurz, ki ga Unesco zastopa s Konvencijo o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1972), daje preveliko moč elitnim akterjem in ne upošteva kompleksnosti kulturnih identitet (Carter idr. 2020: 1). Avtorica meni, da stvari same po sebi še nimajo vrednosti dediščine, ta se oblikuje šele z družbenimi praksami in veččinami. Obstaja le v relacijah in praksah, ki preteklost uporabljajo za razumevanje in legitimiranje sedanjosti (Smith 2006; Harrison 2013). Kontinuiteta dediščine je torej odvisna od izvajanja in prilagajanja kontekstom, ne pa od same materialne entitete.

S konceptualno premestitvijo pomena dediščine od materialnosti k ljudem in kulturi se je vzpostavil bolj na ljudi osredotočen koncept dediščine (Wijesuriya 2023). Dediščina se je začela obravnavati kot konstrukt vsakokratne družbe in njenega konteksta (Djubarouti 2024; Nakonieczna in Szczepański 2023; Jones in Jarow 2013), kot rezultat družbenih pogajanj, moči in interesov. Glede na to naj bi diskurz o dediščini oblikovale predvsem institucije in strokovnjaki (Harvey 2001; Muršič 2005; Smith 2006). S tem se je fokus pri obravnavi dediščine od materialnosti premaknil k diskurzu, vrednotam in nesnovnim dimenzijam, kar je Harrison (2013: 9) označil kot diskurzivni obrat dediščine.

Po letu 2010 so kritične dediščinske študije poskušale spremeniti razumevanje, uporabo in upravljanje dediščine, spodbujale so demokratizacijo ter razvoj participativnih pristopov, ki vključujejo tudi predstave podrejenih skupnosti (Grey idr. 2020). Po njihovem je to mogoče doseči z reinterpretacijo dediščine kot procesa, ki vključuje pogosto težaven dialog (Kolesnik in Rusanov 2020; Harrison 2013). Dediščina je razumljena kot kompleksen in iterativen proces opredelitve in uporabe, ki vključuje ustvarjanje in ohranjanje dediščine, tj. kulturne vidike dedovanja in sprememb (Auclair in Fairclough 2015: 9). V ospredju ni več vprašanje, kaj dediščina je, temveč, ker je vedno usmerjena v prihodnost, kaj v prihodnosti lahko tudi naredi (Harvey 2024: 1499).

Tradicija

Koncept dediščine je tesno povezan s pojmom tradicije; v določenih razumevanjih sta celo sinonima. Tako kot dediščina je tudi tradicija fleksibilen pojem, podvržen spremem-

⁵ Po navedbah krovcev se uporaba trstike za pokrivanje slamnatih streh širi predvsem zaradi cenovne dostopnosti: kvadratni meter trstike stane okoli 70 €, kvadratni meter žitne slame pa 90–150 €.

bam (Kockel 2007; Poljak Istenič 2013; Pisk 2023). Izbor, kaj postane (je dojeta kot) tradicionalno, odraža družbena razmerja moči (Smith 2006), hkrati pa se, da ostanejo pomembne za skupnost, tradicije razvijajo in prilagajajo novim okoliščinam. Tradicija je vitalna, dokler je pomembna za ljudi in jo ti legitimno izvajajo. Z izgubo pomembnosti preneha obstajati (Sims in Stephens po Hrobat Virloget in Medica 2012: 8; Pisk 2023: 86). Kontinuiteta tradicije, ki je hkrati izumljena in konstruirana, ne pomeni trajne istosti, temveč izraža njeno spremenljivost, prilagajanje in reinterpretacijo (Bausinger 1961, 1991; Kockel 2007: 12). S tem tradicija ni razumljena kot nasprotje modernosti, temveč kot njen izum (Hobsbawn in Ranger 1983). Tradicije se oblikujejo z ritualnim ponavljanjem (Hobsbawn in Ranger 1983) in komunikacijo, s katerima skupnost izraža in potrjuje svoje vrednote (Rappaport 1999). S takšnim razumevanjem tradicija postane živa praksa in ne le statičen prenos (prim. Poljak Istenič 2013). Z ritualnostjo je povezana tudi njena performativna dimenzija (prim. Kirshenblatt-Gimblett 1998), tradicija namreč obstaja le, če se izvaja, prikazuje in se vanjo verjame.

Avtentičnost

Diskurzi, politike in prakse varovanja dediščine in tradicije so spremljali različna razumevanja avtentičnosti, ki so pogosto nekritično temeljila na prizadevanjih za ohranjanje izvornosti (prim. Muños Viñas 2005; Smith 2006). V moderni družbi se je iskanje avtentičnosti najprej izrazilo v filozofiji, kjer je Heidegger (1927) uvedel pojem 'avtentičnega bivanja' (*Eigentlichkeit*). Njegove ideje so pozneje vplivale na dediščinske prakse, pri čemer se avtentičnost ni več omejevala le na materialne lastnosti, temveč je vključevala tudi izkušnjo, kontekst in pomen predmeta ali stavbe. Korenine teh pojmovanj segajo v antično filozofijo (Platon, Aristotel) ter v esencializem 18. (Winckelmann) in 19. stoletja (Viollet-le-Duc, Riegl, Ruskin), ki so oblikovali interpretacije dediščine skozi zgodovino, saj je bila avtentičnost praviloma dojeta kot notranja, nespremenljiva lastnost predmeta ali prakse.

Beneška listina iz leta 1964 je bila prva mednarodna listina o ohranjanju kulturne dediščine, ki je uporabila pojem avtentičnosti kot univerzalno značilnost. S sprejetjem Operativnih smernic za izvajanje Konvencije o svetovni dediščini leta 1977 je avtentičnost postala temeljni kriterij za uvrstitev objektov na Unescovo listo svetovne dediščine; vsi kandidati so morali prestati test avtentičnosti v oblikovanju, materialih, izdelavi in postavitvi (Cameron in Inaba 2015: 31). V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja so teoretski premiki v družboslovju in humanistiki pod vprašaj postavili tudi primordionalno razumevanje avtentičnosti. Materialne značilnosti, kot so izvornost, starost, tehnika, prostor, so pomembne, a niso odločilne; njihova vrednost izvira iz interpretacij, povezav z identiteto, spomini in pričakovanji. Avtentičnost postane razumljena kot

večglasje različnih akterjev in skupin; strokovnjakov, institucij, lokalnih skupnosti in obiskovalcev, ki avtentičnost dojemajo različno, pri čemer si ti pogledi pogosto medsebojno nasprotujejo (Harrison 2013). Teoretskim premislekom lahko sledimo z njihovim preoblikovanjem v strokovna načela, zapisana v mednarodnih listinah. Ta so najprej odpirala vidik materialne kulturne dediščine, nato pa se je z Bursko (1979; 1988; 1999; 2013) in Narsko listino (1994) diskurz razširil tudi na nesnovno dediščino (Stovel 2008; Cameron in Inaba 2015; Jokilehto 2020). V 20. stoletju so se v znanosti oblikovali trije ključni pogledi na avtentičnost: modernistični, konstruktivistični in postmodernistični (Reisinger in Steiner 2006, prim. Djabarouti 2024).

Modernistični pogled avtentičnost razume kot resnično lastnost predmetov, kot objektivno podlago, ki izhaja iz spoznavne realnosti (Reisinger in Steiner 2006: 66). Tak materialistični pristop se pogosto uporablja pri ohranjanju dediščine, kjer se avtentičnost obravnava kot dimenzija »narave« z resničnimi, merljivimi in nespremenljivimi značilnostmi (Reisinger in Steiner 2006: 68–69). Konstruktivistični pogled avtentičnost razume kot družbeno in osebno pogojeno, torej subjektivno in spremenljivo. Avtentičnost ni inherentna lastnost predmeta, temveč družbeno konstruirana interpretacija, ki izhaja iz prepričanj, perspektiv in razmerij moči (Reisinger in Steiner 2006: 69). Predmeti se zdijo avtentični ne zaradi svojih lastnosti, temveč zaradi načinov, kako jih ljudje interpretirajo z osebnimi zaznavami, psihološkimi procesi in družbenimi interakcijami. Iz tega izhaja tudi koncept dogovorjene avtentičnosti, ki nastaja s pogajanjem o tem, kaj je avtentično (prim. Bendix 1997; Jones 2010; Djabarouti 2024: 72).

Postmodernistični (hiperkonstruktivistični) pogled resničnost dojema kot fragmentirano, brez enotne resnice ali trajnega pomena, kar vodi do zanikanja velikih naracij in univerzalnih vrednot. Meja med resničnim in potvorjenim je zabrisana, zato razprava o avtentičnosti izgubi pomen. Postmodernisti se ne osredotočajo na razliko med resničnim in lažnim, originalom in kopijo ali simbolom in stvarjo; s sodobno tehnologijo se lahko tudi tisto, kar se zdi neavtentično, sprejme kot avtentično (Reisinger in Steiner 2006: 72).

Različna razumevanja avtentičnosti v različnih diskurzih pogosto povzročajo napetosti (Tunbridge in Ashworth 1996). Konservatorji, lastniki, upravljavci in uporabniki dediščine ter izvajalci obnove pogosto ne soglašajo o tem, kaj je avtentično. Podobne razlike se pojavljajo tudi med etškim (zunanjim, strokovnim) in emskim (notranjim, izkustvenim) pristopom k avtentičnosti, torej med pogledom strokovnjakov in tistih, ki z dediščino živijo (Zupan 2024).⁶

⁶ Zaradi nasprotujočih si ideoloških pogledov na dediščino so nekateri raziskovalci predlagali, da je pojem zaradi svoje nejasnosti in protislovij v kulturnih raziskavah celo odveč (Bendix 1997: 9; Reisinger in Steiner 2006: 66; prim. Muršič 2012).

Avtentičnost v slamokrovstvu glede na različnost konceptov

Kako torej razumeti problem avtentičnosti v uporabi domnevno tradicionalnih znanj za ohranjanje stavbne dediščine? Na podlagi svojih konservatorskih izkušenj ugotavljam, da so vse tradicionalne gradbene tehnologije podvržene spremembam, tako tudi slamokrovstvo. Dilema, ki se pojavlja v konservatorski praksi, pa je legitimiranje teh sprememb v smislu avtentičnosti. Tu se prepozna temeljni trk med pojmovanjem avtentičnosti v pozitivističnem smislu, ki ne sprejema sprememb in vodi v zamrzovanje »podob« objektov, ter konstruktivističnem smislu, ki skladno z razumevanjem inovacije kot inherentne značilnosti tradicije razume avtentičnost kot izpogajano, vedno znova ustvarjeno in prepoznano, ta proces sprememb pa je njen jedrni del. Prav ta dilema v spomeniškovarstveni praksi pogosto otežuje odločitve o tem, katere novosti v gradbenih tehnologijah, ki se uporabljajo pri obnovi stavbne dediščine, sprejeti, in katere ne. V razpravi, ki sledi, poskušam odgovoriti na vprašanje: Kako uporaba gradbene tehnologije z vsemi sodobnimi spremembami in inovacijami vpliva na pojmovanje avtentičnosti v konservatorstvu.

Pojmovanje avtentičnosti v konservatorstvu

Pojem avtentičnosti in njegova uporaba sta bistveni del spomeniškovarstvene doktrine, saj naj bi bila avtentičnost osnovna lastnost vsakega kulturnega spomenika. V konservatorstvu je avtentičnost tudi eno od pglavitnih meril, s katerimi vrednotimo kulturno dediščino in načrtujemo posege na njej s ciljem njene ohranitve, prezentacije, reprezentacije in interpretacije. Zaradi tega je vprašanje avtentičnosti pomemben del teoretskega diskurza na področju varovanja in ohranjanja kulturne dediščine (prim. Pirkovič 1993; Jokilehto 1999; Stovel 2008; Muñoz Viñas 2020; Djabarouti 2024).

Koncept avtentičnosti v konservatorstvu se je v preteklosti razvijal znotraj dveh paradig, ki sta se začeli oblikovati sredi 19. stoletja. Prva zagovarja ohranitev izvorne oblike varovanega kulturnega spomenika, kar zagotavlja njegovo verodostojnost, druga pa zagovarja prepričanje, da varovani kulturni spomenik ni bil zgrajen samo v enem trenutku, ampak je rezultat dodelav in posegov v različnih časovnih obdobjih tudi po njegovem nastanku. Po prvi paradigmi se vsak poseg v varovani spomenik ocenjuje kot negativen in škodljiv za njegov obstoj, po drugi pa imajo posegi vanj svojo zgodovinsko pravico in so bistveni za njegovo identiteto (Giombini 2018: 22–26).

Avtentičnost se je v konservatorski praksi preverjala, oblikovala in potrjevala v odnosu do treh pomembnih vprašanj, povezanih z varovanjem objektov kulturne dediščine: ali jih konservirati ali restavrirati/rekonstruirati, ali ohranjati njihovo estetsko ali dokumentarno vrednost, ali ohranjati izvorno ali končno obliko, ki je rezultat zgo-

dovinskega platenja (prim. Labadi 2010; Nakonieczna in Szczepański: 2023).

Zaradi poudarjanja materialnega vidika avtentičnosti je bilo v konservatorski doktrini sprejetih več temeljnih konservatorskih načel, kot so npr. berljivost posegov, minimalna intervencija, reverzibilnost posegov in maksimalna ohranitev originalne substance (Djabarouti 2024; Muñoz Viñas 2020). Njihova osnovna namena sta bila preprečevanje pretiranih posegov v materialno substanco kulturnih spomenikov in osredotočanje na odpravljanje vzrokov njihovega propadanja (Kulevičius 2014).

Evropocentrični pogled na dediščino, ki je zagovarjal ohranjanje materialnih vidikov, se je v drugi polovici 20. stoletja kot edini znašel v vseh mednarodnih dokumentih. Tako je evropocentrična paradigma avtentičnosti postala temelj mednarodne zaščite spomenikov (Kulevičius 2014: 4–5). Dokument o avtentičnosti iz Nare je koncept avtentičnosti razširil tudi na njen nematerialni vidik (prim. Cameron in Inaba 2015). Po Laurejani Smith je Narska listina, ki je dotedanji poudarek na materialnih vidikih dediščine uravnotežila z nesnovnimi elementi (tehnike, obrti, obredi), širšim prostorskim kontekstom, duhovnimi in afektivnimi pomeni, prispevala k relativni demokratizaciji konservatorske stroke in k prehodu od avtoriziranega k vključujočemu diskurzu (prim. Smith 2006). Premik od avtoriziranega diskurza, ki je privilegiral strokovne sodbe in skrbništvo nad preteklostjo, k podrejenim diskurzom, ki spodbijajo strokovno sprejete predstave o dediščini in njenih vrednostih (Smith 2006: 7), se je zgodil iz želje in zahteve skupnosti po sodelovanju pri upravljanju, interpretaciji in ohranjanju kulturne dediščine (Smith 2006). Temeljni premik v tem diskurzu predstavlja soudeležba skupnosti v odločevalnih procesih. Temelj soudeležbe je oblikovanje soglasja, ki mora vključevati čim večje število različnih pogledov o dediščini ter pristop od spodaj navzgor, kar je značilnost vključujočega diskurza (prim. Čebon Lipovec 2021).

Kljub sprejetim mednarodnim dogovorom in priporočilom v konservatorski praksi in institucionalnem odločanju še vedno prevladuje avtorizirani diskurz.⁷ Utemeljevanje avtentičnosti predvsem v materialnem smislu lahko razumemo kot posledico nepremoščene razkoraka med teorijo in prakso ter kot izraz vztrajanja avtoriziranega diskurza v konservatorskih institucijah (Jokilehto 1999; Smith 2006; Wood 2020; Čebon Lipovec 2021; Djabarouti 2024).

V želji povrniti objektu dediščine zamišljeno »avtentično podobo« oz. ga konservirati (»zamrzniti«), konservatorji (pogosto nekritično) tolerirajo tudi najsodobnejšo tehnologijo in industrijsko pripravljene materiale, hkrati pa premalo vključujejo tradicionalna gradiva in rokodelce s

⁷ To se je izkazalo tudi v anketni raziskavi o razumevanju avtentičnosti med sodelavci Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki sem jo izvedel med aprilom in junijem 2024.

tradicionalnimi gradbenimi znanji in veščinami. Slednje gre lahko na škodo procesualne avtentičnosti, pri čemer je avtentičnost razumljena v smislu nenehnega nastajanja in preoblikovanja s prakso (Smith 2006; Harrison 2013). Če se takih znanj in veščin ne vključuje v obnovo stavbne dediščine, pride do siromašenja tradicionalnega gradbenega znanja, kar je od srede 20. stoletja postalo kritično v vseh razvitih družbah (Donkin 2004).

Konservatorska stališča do ohranjanja avtentične gradbene tehnologije

Konservatorska stališča do ohranjanja avtentičnih gradbenih znanj in tehnologij se razlikujejo. V Sloveniji je temeljni razmislek k temi prispeval Vito Hazler (2005a, 2005b, 2005c, 2005d, 2022), ki zastopa materialistični pogled in avtorizirani diskurz (glej tudi Kavčič in Simeonov 2006; Kavčič 2013). Raziskave tujih avtorjev (Sennet 2008; Almevik in Melin 2016; Melin 2018; Muñoz Viñas 2020) s podrejenim in vključujočim diskurzom ponujajo drugačne, na ljudi in nosilce osredotočene poglede.

V konservatorski praksi se pogosto pojavljajo novosti v tehnologiji obdelave materialov, ki jih izvajalci obnove uvajajo predvsem z namenom skrajševanja delovnih postopkov in nižanja stroškov dela. »Tiho posodabljanje« s sodobnimi gradivi in veščinami pa je po Hazlerjevem mnenju problematično, saj kulturna dediščina s tem pridobiva obliko, kakršne nikoli prej ni imela (Hazler 2005a: 169, Hazler 2022: 73).

Avtorizirani diskurz strokovnjaka, zastopnika institucionalnega varstva, ne sprejema sprememb brez upoštevanja temeljnih konservatorskih načel, kot so reverzibilnost, načelo najmanjšega posega, kompatibilnost vgrajenih materialov in berljivost posegov.⁸ Po teh načelih novosti v tradicionalnih tehnologijah niso sprejemljive, ker ne omogočajo »avtentične« obnove, torej na način prvotne izdelave predmeta ali stavbe. V konservatorski praksi to pomeni, da npr. izdelava fasadne dekoracije (šivani vogali, profilirani zidni in strešni venci, obrobe okrog oken ...) iz stiropora ni sprejemljiva, saj je bila dekoracija izvorno izdelana iz ometa z zidarsko tehniko in pomočjo šablon. Z uporabo novosti se v gradbenih tehnologijah izgublja znanje o izvorni tehnologiji, prikrajšana pa sta tudi dokumentarni vidik tako obnovljene dediščine in sama kakovost izvedbe. Zato je pri tradicionalnih gradbenih tehnologijah treba poskrbeti tudi za njihovo raziskovanje, dokumentiranje in prenos znanja (Hazler 2005a, 2005c).

Drugačno razumevanje novosti ponuja konstruktivistični (procesualni) koncept avtentičnosti. Muñoz Viñas kritično

ocenjuje klasična konservatorska načela, ki naj bi zagotavljala objektivnost posegov in obnovo predmeta v »avtentičnem stanju«. Po njegovem noben poseg ne more predmeta narediti bolj avtentičnega, kot že je; lahko pa, glede na pričakovanja ljudi, naredi, da bo videti bolj »resničen« (Muñoz Viñas 2020: 20–21, 28). Če na uvajanje novosti v slamokrovstvu pogledamo skozi to prizmo, postane vprašanje o avtentičnosti irelevantno, saj imamo opraviti s tehnološko inovacijo, ki dopolnjuje in izboljšuje tehnologijo pokrivanja strehe s slamo, kar je značilnost vsake tradicionalne obrti in tradicionalnega rokodelstva.

Ob upoštevanju konservatorskih načel se konservator pri obnovi strehe s slamo znajde pred dilemo, kako podrobno predpisati usmeritve za pokrivanje s slamo, saj imamo na drugi strani investitorja, ki želi, da se delo opravi hitro in poceni, ter izvajalca (slamokrovca), ki avtentičnost razume kot kontinuiteto znanja in prakse (Pallasmaa 2007; Sennett 2008; Jones in Yarrow 2013). Zanj je predmet avtentičen, če se ohranja tradicija izdelave, čeprav se predmet dejansko v celoti obnovi ali rekonstruira. Prav tako mu je pomembno, da se prenašajo spretnosti in znanje, ne nujno na način nedotaknjenosti materiala (Glassie 1999; Sennett 2008; Ingold 2013). Rokodelci povezujejo avtentičnost s spretnostjo in kakovostjo dela, kjer je dovoljeno ustvarjalno prilagajanje, če ta vodi k boljši funkcionalnosti ali estetiki. Svojo nalogo vidijo v ohranjanju tradicije, in sicer na način, da jo posodablajo in ne zgolj ponavljajo. Avtentičnost vidijo v tem, da delo »živi naprej«, ne pa da je muzealizirano (Sennett 2008).

Med izvajalcem in konservatorjem obstajajo kontekstualne razlike v razumevanju avtentičnosti. Izvajalcem, ki se imajo za del zgodovine, se zdi samoumevno, da stavbno dediščino lahko obnavljajo v skladu s habituirano prakso, kar pomeni, da rokodelec pri svojem delu uporablja telesno ponotranjeno, »tiho« znanje. Pri tem ne razmišlja zavestno o vsakem koraku svojega dela, saj dela tako, kot so to delale že generacije pred njim. V obstoječo rutino postopoma vnaša spremembe, inovacija v njegovih očeh ne pomeni »preloma«, pač pa »naravni« razvoj (Sennett 2008). To, kot rečeno, ni v skladu s konservatorsko dokso, ki želi objekt stavbne dediščine »zamrzniti«. Tako konservatorji paradoksalno umeščajo svoje delo »izven zgodovine«, v nasprotju z izvajalci, ki svoje delo vidijo znotraj časovnega toka (Jones in Yarrow 2013: 16–17).

Spreminjanje slamokrovstva lahko razumemo v kontekstu kontinuitete prakse, kot jo pozna tradicija, pri kateri gre za povezovanje preteklosti s sedanostjo. V tem kontekstu lahko vse inovacije v tehniki prekrivanja streh s slamo, ki smo jim priča v zadnjih tridesetih letih, razumemo kot avtentične, ne pa nujno sprejemljive tudi s konservatorskega stališča.

V našem primeru za slamokrovca ni pomembno konservatorjevo razumevanje avtentičnosti, temveč funkcionalni vidik strehe (ter stavbe, ki jo ta ščiti) in kakovost izved-

⁸ Konservatorska načela konservatorstvo razlikujejo od drugih sorodnih dejavnosti (npr. servisiranje, vzdrževanje, popravila, uglaševanje, čiščenje ...) in so temelj konservatorskega poklica. Nekatera med njimi so stara in segajo celo v 18. stoletje, npr. načelo reverzibilnosti (Muñoz Viñas 2020: 99–100).

be (Sennett 2008). Rokodelec navadno poišče srednjo pot med popolnostjo in funkcionalnostjo izdelka. Vsako nje-govo pretirano favoriziranje enega ali drugega cilja lahko povzroči zamudo pri izdelavi ali slabšo kakovost izdelka (Sennett 2008: 45). V primerih, ki sem jih raziskoval in v katerih sem bil po navadi odgovorni konservator, je slamokrovec pokrival streho »po starem«⁹ samo v primerih, če je tako zahteval konservator, se je s tem izrecno strinjal tudi lastnik oz. investitor ali pa je bilo njegovo plačilo od-visno od konservatorjevega podpisa, ki je potrjeval, da je bilo delo opravljeno v skladu s konservatorjevimi pogoji in soglasjem. Rokodelec se namreč na delovišču izrazito prilagaja razmerju moči, saj je zanj pomembno predvsem zadovoljstvo naročnika oz. plačnika njegovih storitev in ne konservatorjeva navodila. V moji praksi (in raziskavi) se je sicer zgodilo, da se je slamokrovec kljub konserva-torski zahtevi po tradicionalni izvedbi odločil po svoje in streho kril na novejši način, saj je vztrajal pri oceni, da bo tako slamnata kritina dlje zdržala.

Iz predstavljenega dobimo vpogled v napetosti, ki nastajajo med krovcem kot predstavnikom podrejenega diskurza in konservatorjem kot predstavnikom avtoriziranega diskurza. Interes za sodelovanje in medsebojno spoštovanje navadno odpravita napetost na terenu ali pa jo zgolj prikrijeta, kon-ceptualna razlika namreč ostaja, praktična rešitev jo samo »zamegli«. Rezultat tega je kompromisna rešitev, med nji-ma izpogajana v vsakokratnih danih okoliščinah. Kompromis pa v konservatorstvu navadno ni sprejet kot dobra od-ločitev, saj naj bi tako žrtvovana posamezna konservatorska načela okrnila materialno avtentičnost. Posamezni razisko-valci (Tunbridge in Ashworth 1996; Smith 2006) trdijo, da do nesoglasij/neskladij prihaja zaradi razlik v razumevanju avtentičnosti. V našem primeru ne govorimo le o različnih razumevanjih avtentičnosti, temveč tudi o različnem vrednotenju izvirnega načina pokrivanja, tj. pokrivanja s sla-mo, kakršno se je uporabljalo ob nastanku objekta.

Zastavlja se tudi vprašanje uporabe izvornih gradiv, npr. žitne slame, beke, leskovih palic, kalanih bukovih in ko-stanjevih prekel, lesenih klinov ... Izvorno so krovci upo-rabljali domača gradiva iz bližine svojih bivališč. Zelo dobro so poznali njihova nahajališča in lastnosti. S kon-servatorskega stališča je za zagotavljanje avtentičnosti ne-sprejemljiva uporaba železnih namesto leskovih palic, žice namesto beke in trstike namesto žitne slame, saj obstaja bojazen, da se bo z nekritičnim sprejemanjem novosti v konservatorstvu izgubilo prvotno rokodelsko znanje (Hazer 2005a, 2022).

Kot primer rokodelske habituirane prakse navajam upo-rabo trstike za pokrivanje strehe med obnovo Simoničeve domačije v Trnovski vasi v Slovenskih goricah, ki je kulturni spomenik (Register nepremične kulturne dediščine

2025). Ker je trstika po obliki zelo podobna žitni slami in je tehnika pokrivanja s trstiko podobna pokrivanju s sla-mnato kritino, je bila za rokodelca smiselna rešitev, za kon-servatorja pa ne, saj je to imelo za posledico neupoštevanje enega od konservatorskih načel, tj. ohranjanje materialne avtentičnosti z uporabo izvirnega gradiva. Slamokrovec se z avtentičnostjo slame ni ukvarjal, zanj je bilo pomembno, da s tradicionalno tehniko, ki jo obvlada, streho čim bolj kakovostno prekrije. Trstika mu je pri delu zelo ustrezala, saj je z njo rokoval laže kot z žitno slamo. Primer iz Tr-novske vasi je zanimiv tudi s stališča vključujočega dedi-ščinskega diskurza, ki je v tem primeru razrešil morebitno nesoglasje med konservatorsko doktrino in rokodelskim razumevanjem avtentičnosti. Trstika v Slovenskih goricah sicer ni avtohtoni material, a jo je konservator odobril ne samo zaradi izjemnih (oteževalnih) okoliščin – upošteva-nje roka izvedbe in pomanjkanje dovolj velikih količin ži-tne slame – temveč tudi zaradi interesa lokalne skupnosti in domačinov, ki so pri obnovi prostovoljno pomagali oz. sodelovali in v uporabi trstike niso videli nevarnosti za iz-gubo avtentičnosti domačije (Vešligaj 2024).

Ali lahko vključujoči dediščinski diskurz razreši neskladje med konservatorjevim in rokodelčevim razumevanjem av-tentičnosti? Kritični dediščinski študiji podpirajo spošto-vanje pluralnega pojmovanja dediščine. Del stroke (Chitty 2017; Jokilehto 2016; Kisić 2016), ki išče rešitve za kon-servatorsko prakso, podpira idejo, da je treba iskati stik med različnimi pojmovanji. Pojmovanje avtentičnosti v konservatorski stroki ni enotno, kar je lahko nepremostljiva ovira, saj ne obstaja niti skupna teorija niti metodologija vključevanja deležnikov pri obnovi stavbne dediščine.

Kompromisna ali konsenzualna rešitev je – vsaj za zdaj – odvisna od dialoga, sposobnosti posameznega konserva-torja, njegovega teoretskega znanja in etičnih premislekov.

Sklep

Razumevanje avtentičnosti pri uporabi tradicionalnih teh-nologij, znanj in veščin pri ohranjanju in obnovi kulturne dediščine v Sloveniji je povezano z različnimi pojmovanji, v zadnjih štiridesetih letih razvitih v dediščinskih študijih in konservatorski stroki. Na primeru slamokrovstva, ki sodi med pogosto uporabljene tradicionalne rokodelske tehnike pri obnovi stavbne dediščine, sem ugotovil, da se je tehni-ka postopoma posodobila z določenimi novostmi, ki so jih slamokrovci vključili v svoje delo. Z vidika v konservator-stvu prevladujočega avtoriziranega diskurza ugotavljam, da novosti v tehnologiji niso sprejemljive, saj s spreminjanjem tehnike in uvajanjem novosti izginjata domnevno izvorna podoba dediščine in njena materialna avtentičnost.

S primerjavo avtoriziranega diskurza s podrejenim in vključujočim diskurzom sem ugotovil, da so lahko pogledi na spreminjanje in posodabljanje slamokrovstva z vidika avtentičnosti lahko tudi drugačni. Pri podrejenem diskur-zu, ki ga predstavljajo rokodelci (slamokrovci), slamo-

⁹ Slamokrovčev »po starem« se je največkrat prekrival s tem, kar sem sam kot konservator razumel pod avtentično.

krovstvo prepoznavamo kot živo prakso. Zaradi tega vseh sprememb v slamokrovstvu ne ocenjujemo kot izgube, temveč jo obravnavamo kot plastenje zgodovine, ki samo povečuje njeno vrednost.

Ostaja pa določena dilema pri sprejemanju novosti pri slamokrovstvu, ki jo razkriva vključujoči dediščinski diskurz, za katerega je značilno pluralno pojmovanje avtentičnosti. V tem primeru se srečamo z več »resnicami«^o avtentičnosti, saj imamo opravka s pogledi rokodelca, lokalne skupnosti, domačinov in lastnika oz. uporabnika objekta, na katerem se streha pokriva s slamo. Ni nujno, da je razumevanje sprememb v slamokrovstvu enako. V tem primeru konservator ni zgolj strokovnjak, temveč tudi mediator med različnimi pogledi (Čebtron Lipovec 2021: 19).

Pluralnost pojmov avtentičnosti omogoča uravnoteženje ali vsaj srečanje različnih vidikov avtentičnosti in iskanje rešitev, ki spoštujejo (vsaj delno) materialno in procesualno avtentičnost. V primeru slamokrovstva je sprejemanje novosti kot del avtentičnosti odvisno od konservatorja v vlogi mediatorja, ki participativno skupaj z deležniki sprejemljivost določa z vidika avtentičnosti. Rezultat njegove mediatorske vloge pa ni vnaprej predvidljiv, saj je ali izpogajan ali pa sprejet v določenem kontekstu. To hipotetično pomeni, da bo lahko v enem primeru obnove dediščine namesto žitne slame uporabljena trstika, v drugem pa te rešitve ne bo. To pomeni tudi, da se bodo pri obnovi dediščine v enem primeru kot avtentične tolerirale vse novosti v slamokrovstvu, v drugem primeru pa samo delno ali pa bo dovoljena izvedba zgolj v »izvorni«^o obliki. Takšen pogled na avtentičnost je sicer v širšem sozvočju s postmoderno kritiko pojma avtentičnosti, ki zagovarja pluralno razumevanje avtentičnosti. Vprašanje torej ni, kdaj ali v kolikšni meri je nek objekt avtentičen, saj je avtentično stanje predmeta prav tisto, v katerem že obstaja (Muñoz Viñas 2020). Tega se konservatorji v vsakdanji konservatorski praksi ne zavedamo dovolj, zato iščemo (svojo) avtentičnost, tisto, ki ustreza našemu (nekritičnemu) premisleku in pogosto pozitivistično obarvanim pričakovanjem.

Literatura in viri

ALMEVIK, Gunnar in Karl-Magnus Melin: Conservation Theory for Enhanced Craft Practice. V: Koen Van Balen in Els Verstryngne (ur.), *Structural Analysis of Historical Constructions: Anamnesis, Diagnosis, Therapy, Controls: Proceedings of the 10th International Conference on Structural Analysis of Historical Constructions: SAHC, Leuven, Belgium, 13–15 September 2016*, 2016, 1011–1018.

AUCLAIR, Elizabeth in Graham Fairclough: *Theory and Practice in Heritage and Sustainability: Between Past and Future*. London: Routledge, 2015.

BAUSINGER, Herman: *Volkskultur in der technischen Welt*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1961.

BAUSINGER, Herman: Tradition und Modernisierung. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 87, 1991, 5–14.

BAYERISCHER RUNDFUNK: Neues Dach aus Stroh – Fast vergessene Tradition: Strohdächer in Oberfranken – Frankenschau, 27. september 2024; <https://www.youtube.com/watch?v=sxp11IYckuQ>, 23. 1. 2025.

BENDIX, Regina: *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press, 1997.

BOGATAJ, Janez: *Domače obrti na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1989.

BOGATAJ, Janez: *Mojstrovine Slovenije: Srečanja s sodobnimi rokodelci*. Ljubljana: Rokus, 1999.

BOGATAJ, Janez: Pokrivanje streh s slamo. V: Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Založba Kmetijska knjiga, 2004, 438.

BOGATAJ, Janez in Jože Friedl: Dediščina. V: Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Založba Kmetijska knjiga, 2004, 76.

CAMERON, Christina in Nobuko Inaba: The Making of the Nara Document on Authenticity. *APT Bulletin* 46/4, 2015, 30–37.

CARTER, Thomas, David C. Harvey, Roy Jones in Iain J. M. Robertson (ur.): *Creating Heritage: Unrecognised Pasts and Rejected Futures*. Oxford in New York: Taylor&Francis, 2020.

CELTOVATION: Keltski muzej na prostem v Schwarzenbachu, 10. junij 2018; <https://celtovation.wordpress.com/2018/10/06/dachdeckung-in-keltischer-zeit/>, 5. 1. 2025.

CHITTY, Gill: Introduction: Engaging Conservation – Practicing Heritage Conservation in Communities. V: Gill Chitty (ur.), *Heritage, Conservation and Communities: Engagement, Participation and Capacity Building*. Abigdon: Routledge, 2017, 1–14.

ČEBRON LIPOVEC, Neža: Etnografske metode in ohranjanje stavbne dediščine. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 61/1, 2021, 17–29.

DJABAROUTI, Johnathan: *Critical Built Heritage Practice and Conservation: Evolving Perspectives*. London in New York: Routledge, 2024.

DONKIN, Lucy: Crafts and Conservation: Synthesis report for ICCROM, 2004; https://www.iccrom.org/sites/default/files/2017-12/iccrom_02_craftsandconservation_en.pdf, 23. 1. 2025.

EUREVITA: Ein Dach aus Stroh – Traditionelle Dachdeckung in Pannonien, 14. februar 2022; <https://www.youtube.com/watch?v=-8rToHLzj90&t=1s>, 23. 1. 2025.

FEILDEN, Bernard Melchior: *Conservation of Historic Buildings*. Amsterdam in drugje: Architectural Press, 2003.

GIOMBINI, Lisa: But is this Really Authentic? Revising Authenticity in Restoration Philosophy. *Lebenswelt* 12, 2018, 21–35.

GLASSIE, Henry: *Material Culture*. Bloomington: Indiana University Press, 1999.

GREY, Sam in Rauna Kuokkanen: Indigenous Governance of Cultural Heritage: Searching for Alternatives to Co-Management. *International Journal of Heritage Studies* 26/10, 2020, 919–941.

HARRISON, Rodney: *Heritage: Critical Approaches*. London: Routledge, 2013.

HARVEY, David: Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, Meaning and the Scope of Heritage Studies. *International Journal of Heritage Studies* 7/4, 2001, 319–338.

HARVEY, David: What's in a word? Reflections on, Challenges to, and Possibilities with the ACH. *International Journal of Heritage Studies* 30/12, 2024, 1496–1501.

HAZLER, Vito: Obrtniška znanja in spretnosti: Obrtniška znanja in spretnosti povezane z varstvom in ohranjanjem kulturne dediščine. V: Damjana Prešeren in Nataša Gorenc (ur.), *Nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2005a, 169–176.

HAZLER, Vito: Znanja o gradivih. V: Damjana Prešeren in Nataša Gorenc (ur.), *Nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2005b, 177–184.

HAZLER, Vito: Znanje in izkušnje – izzivi za sodobno konservatorstvo. V: Damjana Prešeren in Nataša Gorenc (ur.), *Nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2005c, 185–188.

HAZLER, Vito: Nesnovna kulturna dediščina. V: Damjana Prešeren in Nataša Gorenc (ur.), *Nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2005d, 5–7.

HAZLER, Vito: Dediščina rokodelskih in obrtniških veščin ter uporaba izvornih gradiv sta osnovi ohranjanja kulturne dediščine. V: Veronika Zavratnik in Mateja Habinc (ur.), *Rokodelstvo na Slovenskem – Sodobni izzivi in perspektive*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2022, 69–118.

HOBBSAWN, Eric in Terence Ranger (ur.): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

HROBAT VIRLOGET, Katja in Karmen Medica: O dediščini, tradiciji in avtentičnosti. V: Aleksander Panjek (ur.), *Istrski praznik: Preteklost, sedanost, avtentičnost: Šagre in ljudski prazniki v severni Istri*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, 2012, 8–13.

INGOLD, Tim: *Making: Anthropology, Art and Architecture*. London in New York: Routledge, 2013.

JOKILEHTO, Jukka: *A History of Architectural Conservation*. Oxford, Auckland, Boston, Johannesburg, Melbourne in New Delhi: Butterworth Heinemann, 1999.

JOKILEHTO, Jukka: Considerations on Authenticity and Integrity. V: Zaki Aslan (ur.), *Conservation of Cultural Heritage in the Arab Region: Issue in the Conservation and Management of Heritage Sites*. Rim: ICCROM, 2016, 34–48.

JOKILEHTO, Jukka: Questions of Authenticity. *Revista de Conservation* 8, 2020, 55–71.

JONES, Siân: Negotiating Authentic Objects and Authentic Selves: Beyond the Deconstruction of Authenticity. *Journal of Material Culture* 15/2, 2010, 181–203.

JONES, Siân in Thomas Yarrow: Crafting Authenticity: An Ethnography of Conservation Practice. *Journal of Material Culture* 18/1, 2013, 3–26.

KAVČIČ, Mateja in Elena Simeonov: Izguba znanj v tradicionalnih stavbnih tehnologijah: Usposabljanje izvajalcev za ka-

kovostno obnovo stavbne dediščine, 1. *Kras: Revija o Krasu in krasu, o ljudeh in njihovem ustvarjanju* 73, 2006, 26–29.

KAVČIČ, Mateja: Apno. V: Irena Destovnik (ur.): *Tradicionalne rokodelske veščine: Priročnik standardiziranih programov prenosa tradicionalnih rokodelskih znanj*. Celovec: Drava, 2013, 33–44.

KIRSHENBLATT-GIMBLETT, Barbara: *Destination Culture: Tourism, Museums and Heritage*. Berkeley: University of California Press, 1998.

KISIČ, Višnja: *Governing Heritage Dissonance: Oromises and Realities of Selected Cultural Policies*. Amsterdam: European Cultural Foundation, 2016.

KLAUSENBAUERNHOF: Neues Reetdach für einen der ältesten Schwarzwaldhöfe, Schwarzwald aktuell, 30. januar 2024; <https://www.schwarzwald-aktuell.eu/news/klausenbauernhof-neues-reetdach-fuer-einen-der-aeltesten-schwarzwaldhoefe/>, 23. 1. 2025.

KOCKEL Ulrich: Reflexive Tradition and Heritage Production. V: Ulrich Kockel in Mairead Nic Craith (ur.), *Cultural Heritage as Reflexive Tradition*. Houndmills in New York: Palgrave Macmillan, 2007.

KOLESNIK, S. Alexandra in Aleksandr V. Rusanov: *Heritage-as-Process and its Agency: Perspectives of (Critical) Heritage Studies: Basic Research Program Working Papers*. Moskva: National Research University Higher School of Economics, 2020. (Zbirka: Humanities); https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3746304_code1767127.pdf?abstractid=3746304&mirid=1, 23. 1. 2025.

KOŽELJ, Zvezdana: Muzej na prostem kot skupni spomeniško-varstveni in muzejski problem. *Varstvo spomenikov* 28, 1986, 101–108.

KOŽELJ, Zvezdana: Mreža regionalnih muzejev na prostem na Slovenskem. *Etnolog* 6, 1996, 99–122.

KULEVIČIUS, Salvijus: In Search for Cultural Heritage Authenticity Definition: History and Current Issues. *Historical and Cultural Studies* 1/1, 2014, 1–6.

KUHAR, Boris: Kje je še kak krovec? *Delo*, 29. januar 1993, 11.

LABADI, Sophia: World Heritage, Authenticity and Post-Authenticity: International and National Perspectives. V: Sophia Labadi in Colin Long (ur.), *Heritage and Globalisation*, London: Routledge, 2010, 66–84.

LOWENTHAL, David: Authenticity: Rock of Faith or Quicksand Quagmire? *The Getty Conservation Institute Newsletter* 14/3, 1999, 5–8.

MAKAROVIČ, Marija: *Kmečko gospodarstvo na Slovenskem: Načini, orodja in naprave*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978.

MAUČEC, Matija: Kmečka hiša in njena funkcija v Prekmurju. V: Vlasta Koren (ur.), *Etnografija Pomurja*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1967, 9–42.

MEINBEZIRK: Gerhard Kisser brennt für sein Lebenswerk. Strohdachdecken im Freilichtmuseum Gerersdorf; objavljeno na MeinBezirk, 22. marec 2024; https://www.meinbezirk.at/guessing/c-lokales/strohdachdecken-im-freilichtmuseum-gerersdorf_a6598467, 19. 11. 2025.

- MELIN, Karl-Magnus: Conservation and Craft Research, Ingatorps Tithe Barn – a Corner Timbered Building from the 13th Century. V: Tanya L. Park (ur.), *New Horizons in the Conservation of Wooden Built Heritage: 21st IICOM Symposium, York 2018: 12–15 September 2018, York, UK*. York: Icomos International Wood Committee, 2018, 30–42.
- MUÑOZ VIÑAS, Salvador: *Contemporary Theory of Conservation*. Oxford: Elsevier Ltd, 2005.
- MUÑOZ VIÑAS, Salvador: *On the Ethics of Cultural Heritage Conservation*. United Kingdom: Archetype Publications, 2020.
- MURŠIČ, Rajko: Kvadratura kroga dediščine: Toposi ideologij na sečišču starega in novega ter tujega in domačega. V: Jože Hudales in Nataša Visočnik (ur.), *Dediščina v očeh znanosti*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2005, 25–39.
- MURŠIČ, Rajko: *Na trdna tla: Brezsrarni pregled samoniklih prizorišč in premislek nevladja mladinskega polja*. Tolmin in Koper: Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon, 2012.
- NAKONIECZNA, Alžbieta in Jakub Szczański: Authenticity of Cultural Heritage vis-a-vis Heritage Repproducibility and Intangibility: From Conservation Philosophy to Practice. *International Journal of Cultural Policy* 30/2, 2023, 220–237; 23. 1. 2025.
- PALLASMAA, Juhani: *Oči kože: Arhitektura in čuti*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2007.
- PIRKOVIČ, Jelka: *Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine, 1993.
- PISK, Marjeta: Folkloristika in kritično preučevanje dediščine = Folkloristics and Critical Heritage Studies. *Svetovi/Worlds* 1/1, 2023, 82–96.
- POLJAK, ISTENIČ, Saša: *Tradicija v sodobnosti: Janče – zeleni prag Ljubljane*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Ethnologica – Dissertationes), 2013.
- RAPPAPORT, Roy A.: *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge: University Press, 1999.
- REGISTER NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE: Trnovska vas – Domačija Trnovska vas 21, 2025; <https://podatki.gov.si/dataset/register-nepremicne-kulturne-dediscine/resource/e6a-390bb-8d31-4dc2-b0a2-387d83aa5940>, 23. 1. 2025.
- REGISTER NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE: Slamokrovstvo v Registru nesnovne kulturne dediščine, 2025; <http://www.nesnovnadediscina.si/sl/register/slamokrovstvo>, 23. 1. 2025.
- REISINGER, Yvette in Carol J. Steiner: Reconceptualizing Object Authenticity. *Annals of Tourism Research* 33/1, 2006, 65–86.
- ROHLAND, Hendrik: Die Rekonstruktion slawischer Grubenhäuser – theoretische Überlegungen und praktische Erfahrungen. V: Hauke Kenzler in Hans Losert (ur.), *Die Rekonstruktion mittelalterlicher Lebenswelten: Ein Kolloquium zum 60. Geburtstag von Ingolf Ericsson: Band 2*. Pressath: Verlag der Buchhandlung Eckhard Bodner, 2015, 25–44.
- SENNETT, Richard: *The Craftsman*. New Haven in London: Yale University Press, 2008.
- SKETELJ, Polona in Vito Hazler: Škopa. V: Angelos Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004, 607.
- SMITH, Laurajane: *Uses of Heritage*. London, New York: Routledge, 2006.
- SRF: Sanierung nach 40 Jahren-Das Strohdach ist gar nicht aus Stroh, objavljeno na Regionaljournal Aargau Solothurn, 27. julij 2020; <https://www.srf.ch/news/sanierung-nach-40-jahren-das-strohdach-ist-gar-nicht-aus-stroh>, 23. 1. 2025.
- STOVEL, Herb: Origins and Influence of the Nara Document on Authenticity. *Association for Preservation Technology International* 39/2–3, 2008, 9–17.
- STUBBS, John M.: *Time Honored: A Global View of Architectural Conservation*. Hoboken in New Jersey: Wiley, 2009.
- SWR: Wie man ein Reetdach deckt/SWR Handwerkskunst, 2023; <https://www.youtube.com/watch?v=GCiBCXs85JQ>; 23. 1. 2025.
- ŠARF, Fanči: Žetev in mlatev v Prekmurju. V: Vlasta Koren (ur.), *Etnografija Pomurja*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1967, 43–66.
- ŠKOFIC, Jožica, Mojca Horvat in Karmen Kenda-Jež (ur.): *Slovenski lingvistični atlas 2: Kmetija*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.
- ŠTEPEC, Dušan: Problematika (ne)vzpostavitve seznama usposobljenih izvajalcev na kulturni dediščini v konservatorski praksi. V: Estela Radonjić Živkov (ur.), *Zbornik IX. simpozijuma etnologa-konzervatora*. Beograd: Republički zavod za zaščito spomenika kulture, 2023, 185–206.
- TUNBRIDGE, John E. in Gregory J. Ashworth: *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Chichester, New York, Brisbane, Toronto in Singapur: John Wiley&Sons, 1996.
- VALVASOR von Freiherrn, Johann Weichard: *Die Ehre des Herzogthums Krain: I. Band*. Laibach – Nurnberg, 1689. Ponatis Janez Krajec, Novo mesto 1877.
- VEŠLIGAJ, Suzana: Trnovska vas – Domačija Trnovska vas 21. *Varstvo spomenikov: Poročila* 57–58, 2024, 391–395.
- WIJESURIYA, Gamini: Evolution of Conservation Approaches: Embracing a People Focus Approach. *Revista Interdisciplinaria Del INAH* 12, 2023, 75–86.
- WOOD, Barbara: A Review of the Concept of Authenticity in Heritage, with Particular Reference to Historic Houses. *A Journal for Museum and Archives Professionals* 16/1, 2020, 8–33.
- ZUPAN, Julija: *Izzivi sodelovanja med spomeniško-varstveno stroko in lastniki nepremičnin ter vplivi gmotnih razmer na ohranjanje stavbne dediščine na Kozjanskem*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2024.

The Question of Authenticity in Built Heritage Conservation: The Example of Thatching

Thatching is one of the traditional building techniques used in the conservation of built heritage. The paper examines its characteristics in Slovenia from both the historical and technological perspective, including the changes in thatching techniques that have occurred in recent times. Innovations and alterations in built heritage conservation are subject to differing expert opinions in relation to questions of authenticity. The paper addresses the issue of authenticity of innovative thatching techniques from the perspective of conservation doctrine, heritage theories, and contemporary critical heritage studies. Special attention is given to the subaltern heritage discourse represented by thatchers involved in the conservation and restoration of built heritage. Highlighted are the tensions that emerge during heritage conservation and restoration projects regarding the manner of thatching, specifically between the thatcher as a representative of the subaltern discourse, and the conservator as a representative of the authorized discourse. The starting point of the discussion in the paper is the assumption that contemporary conservation should adopt an approach based on community participation, aligning with the contemporary definition of conservation as “creative continuity and socially cohesive heritage practice”. The paper ultimately seeks to determine whether an inclusive heritage discourse can reconcile the differing conceptions of authenticity held by conservators and craftsmen.

